

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS
LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

NUTARIMAS

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS PILIEČIŲ NUOSAVYBĖS TEISIŲ Į
IŠLIKUSĮ NEKILNOJAMĄJĮ TURTĄ ATKŪRIMO ĮSTATYMO
5 STRAIPSNIO 2 DALIES (2006 M. LAPKRIČIO 16 D. REDAKCIJA),
12 STRAIPSNIO 1 DALIES (2006 M. LAPKRIČIO 16 D. REDAKCIJA)
NUOSTATŲ ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI**

2014 m. spalio 30 d. Nr. KT46-N14/2014

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Elvyros Baltutytės, Vytauto Greičiaus, Danutės Jočienės, Prano Kuconio, Gedimino Mesonio, Vyto Miliaus, Egidijaus Šileikio, Algirdo Taminsko, Dainiaus Žalimo,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

dalyvaujant pareiškėjos – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės atstovui buvusiam Seimo nariui Sauliui Pečeliūnui,

suinteresuoto asmens – Lietuvos Respublikos Seimo atstovei Seimo kanceliarijos Kaimo reikalų komiteto biuro patarėjai Gintarei Dešukaitei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsniu, viešame Teismo posėdyje 2014 m. spalio 21 d. išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 7/2012 pagal pareiškėjos – Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymą (Nr. 1B-12/2012) ištirti, ar Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punktą (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) tiek, kiek juose, pasak pareiškėjos, nustatyta, kad, nesant konkretaus visuomenės poreikio, miesto vietovėse esanti fizinių ir juridinių asmenų naudojama ar nuomojama žemė, reikalinga nuosavybės teise jų valdomų pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų), taip pat poilsiviaičių pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų) eksploatacijai, yra išperkama valstybės, o ne grąžinama natūra, neprieštarauja Lietuvos

Respublikos Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjos – Seimo narių grupės prašymas grindžiamas šiais argumentais.

Pagal Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo (toliau – Įstatymas) 5 straipsnio 2 dalyje (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punkte (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą buvusiems savininkams negražinama natūra tokia miesto vietovėse esanti žemė, kuri kitų fizinių ir juridinių asmenų naudojama ar nuomojama jų nuosavybės teise valdomų pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų), taip pat poilsiaviečių pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų) eksploatacijai, nors tokia pati žemė pagal Įstatymo 4 straipsnio 11 dalį (2009 m. gruodžio 10 d. redakcija), 12 straipsnį (2010 m. birželio 19 d. redakcija) gražinama natūra, jei ji yra kaimo vietovėje.

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, jog tai, kad valstybė nutarė, kad paneigtos nuosavybės teisės turi būti atkurtos, taip pat tai, kad buvo priimtas restitucijos santykius reguliuojantis įstatymas ir pradėtas įgyvendinti nuosavybės teisių atkūrimas, asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, sukūrė teisėtą lūkestį, kad jie galės įstatymo nustatytais būdais, sąlygomis, tvarka ir terminais įgyvendinti šią savo teisę. Tai reguliuodamas, įstatymų leidėjas yra saistomas konstitucinių nuosavybės neliečiamumo, nuosavybės teisių apsaugos principų, taip pat teisingumo principo, kurio negalima įgyvendinti tenkinant tik vienos grupės arba vieno asmens, vien daugumos ar mažumos interesus ir kartu neigiant kitų interesus. Konstitucinio Teismo aktuose taip pat ne kartą konstatuota, kad įstatymų leidėjas, nustatęs nuosavybės teisių atkūrimo tvarką ir sąlygas, pabrėžė, jog pirmenybė susigrąžinti žemę natūra teikiama buvusiems savininkams; natūra gali būti negražinamas toks išlikęs nekilnojamasis turtas, kuris yra būtinas visuomenės poreikiams, arba tokia žemė, kurios grąžinti negalima dėl susiklosčiusių faktinių žemėnaudos santykių.

Iš esmės tokia pati žemė, t. y. fizinių ir juridinių asmenų naudojama ar nuomojama žemė, reikalinga nuosavybės teise jų valdomų pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų), taip pat poilsiaviečių pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų) eksploatacijai (kuri gražinama natūra, jei yra kaimo vietovėje), tik dėl to, kad ji yra miesto, o ne kaimo vietovėje, negali tapti nei būtina visuomenės poreikiams, nei tokia, kurios dėl susiklosčiusių faktinių žemėnaudos santykių negalima grąžinti natūra, taigi ji negali tapti negražinama natūra. Tai, kad žemė yra kaimo arba miesto vietovėje, negali būti esminė aplinkybė, lemianti minėtą skirtingą teisinį reguliavimą.

Pareiškėja abejoja, ar ginčijamu teisiniu reguliavimu teisingai, maksimaliai ir proporcingai suderinamos asmenų, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės į miesto vietovėje esančią žemę, ir

asmenų, faktiškai naudojančių ar nuomojančių šią žemę, reikalingą jų nuosavybės teise valdomų pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų), taip pat poilsiaviečių pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų) eksploatacijai, teisės ir interesai, ar juo nėra suteikiamas nepagrįstas prioritetas žemės naudotojams ir nuomininkams, kartu neproporcingai paneigiant asmenų, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės į žemę, interesus ir Konstitucijos ginamą jų teisėtą lūkestį nuosavybės teises į žemę miesto vietovėje atkurti natūra, nepagrįstai apribojant jų teisę į nuosavybę. Ginčijamu teisiniu reguliavimu sudaromos prielaidos nepagrįstai skirtingai traktuoti asmenis, siekiančius atkurti nuosavybės teises į žemę kaimo vietovėje ir į tokią pačią žemę miesto vietovėje.

Todėl pareiškėjai kyla abejonė, ar tokiu teisiniu reguliavimu nepažeidžiami konstituciniai nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių apsaugos, asmenų lygiateisiškumo, teisinės valstybės principai.

II

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti suinteresuoto asmens – Lietuvos Respublikos Seimo atstovo tuometinio Seimo Kaimo reikalų komiteto pirmininko Edmundo Pupinio rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkte (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punkte (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) įtvirtintu teisiniu reguliavimu nėra paneigiamos asmenų teisės ir teisėti lūkesčiai nuosavybės teises į žemę miesto vietovėje atkurti natūra, nėra pažeidžiami konstituciniai nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių apsaugos, asmenų lygiateisiškumo, teisinės valstybės principai, todėl šios normos neprieštaruja Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui. Suinteresuoto asmens atstovo pozicija grindžiama šiais argumentais.

Įstatymo 5 straipsnyje yra nustatytos nuosavybės teisių į miesto žemę atkūrimo sąlygos ir bendroji tvarka, o 12 straipsnyje nurodyti išimtiniai atvejai, kada žemė dėl objektyvių priežasčių piliečiams negražinama ir valstybės išperkama už ją kompensuojant kitais įstatyme nustatytais būdais. Pareiškėjos ginčijamas teisinis reguliavimas buvo nustatytas įgyvendinant Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimą, kuriuo prieš tai galiojęs teisinis reguliavimas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Įstatyme ir jį įgyvendinančiuose teisės aktuose nuo pat restitucijos vykdymo pradžios šio proceso sąlygos ir tvarka kaimo ir miesto vietovėse buvo visiškai skirtingai traktuojamos. Nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo procesus įstatymų leidėjas nuo 1991 m. reguliavo atskirose nuostatose. Įstatymo 4 straipsnyje nustatytos nuosavybės teisių į kaimo vietovėje esančią žemę, o 5 straipsnyje – į miesto vietovėje esančią žemę atkūrimo sąlygos ir tvarka. Įstatymo 12 straipsnyje nustatant išimtinius atvejus, kada žemė pripažįstama valstybės išperkama, atskirai nustatyti atvejai, kada žemė išperkama kaimo vietovėje (1 dalies 2 punktas) ir

miesto vietovėje (1 dalies 3 punktas); žemės pripažinimo valstybės išperkama atvejai kaimo ir miesto gyvenamosiose vietovėse yra visiškai skirtingi. Pabrėžtina, kad tokį skirtingą teisinį reguliavimą lėmė objektyvios aplinkybės, tiek buvusios iki privačios nuosavybės nacionalizavimo, tiek susiklosčiusios atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę. Todėl ir asmenys, siekiantys atkurti nuosavybės teises į žemę kaimo ir miesto vietovėse, priklauso visiškai skirtingoms kategorijoms, skirtingas jų traktavimas nelaikytinas konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo pažeidimu. Pažymėtina ir tai, kad būtinumas garantuoti konstitucinę nuosavybės teisių apsaugą, konstitucinis atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvas suponuoja valstybės pareigą, įstatymais nustatant nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką, atsižvelgti į pakitusias socialines, ekonomines, teisines ir kitas realijas, užtikrinti, kad atkuriant vienų asmenų, savininkų, nuosavybės teises nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai.

Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, pasirinko nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo būdą – ribotą restituciją. Konstitucinė nuosavybės teisių apsaugos garantija – tai *status quo* garantija, nes ji pirmiausia saugo asmens turimas nuosavybės teises. Remdamasis Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1998 m. birželio 18 d. nutarimais suinteresuoto asmens atstovas teigia, kad iki turto gražinimo ar atitinkamos kompensacijos išmokėjimo buvusio savininko subjektinės teisės į konkretų turtą dar nėra atkurtos; valstybės įgaliotos institucijos sprendimas gražinti turtą natūra ar kompensuoti jį turi tokią juridinę reikšmę, kad tik nuo to momento buvęs savininkas įgyja savininko teises į tokį turtą; kol atitinkamos valstybės institucijos nėra priėmusios sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo, asmenys, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės, realiai neturi subjektyvių nuosavybės teisių į turėtąjį turtą.

Pažymėtina, kad, įstatymu nustatydamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo sąlygas ir tvarką, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti ne vien į konstitucinius nuosavybės apsaugos principus, – jis yra saistomas pareigos apsaugoti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, *inter alia* atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekį. Pabrėžtina, kad jei nėra galimybės gražinti išlikusį nekilnojamąjį turtą natūra, teisinga kompensacija taip pat užtikrina nuosavybės teisių atkūrimą (Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. gruodžio 22 d., 1998 m. birželio 18 d. nutarimai).

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas suponuoja valstybės, taip pat valstybės valdžią įgyvendinančių ir kitų valstybės institucijų pareigą laikytis valstybės prisiimtų įsipareigojimų. Šis principas taip pat reiškia įgytų teisių apsaugą, t. y. asmenys turi teisę pagrįstai tikėtis, kad jų pagal galiojančius įstatymus ar kitus teisės aktus, neprieštaraujančius Konstitucijai, įgytos teisės bus išlaikytos nustatytą laiką ir galės būti realiai įgyvendinamos. Įstatymų leidejas ginčijamu teisiniu reguliavimu užtikrino jurisprudencijos tęstinumą, nepablogino asmenų, siekiančių atkurti nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą miestuose, teisinės padėties, nepaneigė jų teisių,

teisėtų interesų ar teisėtų lūkesčių.

III

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauta Nacionalinės žemės tarnybos prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos direktoriaus pavaduotojo, atliekančio direktoriaus funkcijas, Vaido Pakalkos rašytinė nuomonė. Joje, be kita ko, pažymėta, kad tarp kaimo vietovėje ir miesto teritorijoje prie esančių pastatų, statinių suformuotų žemės sklypų yra tam tikrų reikšmingų skirtumų, kuriuos atskleidžia kokybiniai ir kiekybiniai rodikliai, kaip antai: mieste esančiuose žemės sklypuose paprastai yra keli statiniai arba, nors ir vienas (pvz., daugiaaukštis polifunkcinis), bet priklausantis daugeliui skirtingų savininkų; mieste dažnai viename žemės sklype esančių pastatų paskirtis yra nevienoda, ji neretai būna keičiama (gyvenamoji paverčiama ūkine-komercine ir atvirkščiai); mieste daug didesnis teritorijos užstatymo tankumas, statiniais užstatyti žemės sklypai ribojasi vienas su kitu, žemės sklypus sieja bendros komunikacijos, inžineriniai tinklai; mieste esančių statinių eksploatavimas nesusijęs su didelio žemės ploto naudojimu, nes žemės sklypai statinių eksploatacijai paprastai formuojami tik atsižvelgiant į statinių eksploatavimo pagal paskirtį parametrus.

Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui taip pat buvo gauta Lietuvos Respublikos aplinkos ministro Kęstučio Trečioko rašytinė nuomonė ir aplinkos viceministrės Daivos Matonienės rašytiniai paaiškinimai.

IV

1. Konstitucinio Teismo posėdyje pareiškėjos – Seimo narių grupės atstovas buvęs Seimo narys S. Pečeliūnas iš esmės pakartojo prašyme išdėstytus argumentus ir atsakė į klausimus.

2. Konstitucinio Teismo posėdyje suinteresuoto asmens – Seimo atstovė Seimo kanceliarijos Kaimo reikalų komiteto biuro patarėja G. Dešukaitė iš esmės pakartojo tuometinio Seimo Kaimo reikalų komiteto pirmininko E. Pupinio rašytiniuose paaiškinimuose išdėstytus argumentus ir atsakė į klausimus.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

1. Kaip minėta, šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėja – Seimo narių grupė prašo iširti Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) tiek, kiek juose, pasak pareiškėjos, nustatyta, kad, nesant konkretaus visuomenės poreikio, miesto vietovėse esanti fizinių ir juridinių asmenų naudojama ar nuomojama žemė, reikalinga nuosavybės teise jų valdomų pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų), taip pat poilsiaviečių pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų) eksploatacijai, yra išperkama valstybės, o ne grąžinama natūra, atitiktį Konstitucijos 23, 29 straipsniams,

konstituciniam teisinės valstybės principui.

2. Seimas 1997 m. liepos 1 d. priėmė Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymą, kuris įsigaliojo (su tam tikra išimtimi) 1997 m. liepos 9 d.

Šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamas teisinis reguliavimas yra įtvirtintas Įstatymo 5 straipsnyje, kuriame reguliuojamos nuosavybės teisių į miesto žemę atkūrimo sąlygos ir tvarka, taip pat 12 straipsnyje, kuriame *inter alia* nustatyti atvejai, kada valstybė išperka žemę.

3. Įstatymo (1997 m. liepos 1 d. redakcija) 5 straipsnio 2 dalis, 12 straipsnis buvo ne kartą keičiami ir (arba) papildomi, *inter alia* Seimo 2002 m. balandžio 2 d. priimtu Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5, 12, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu, 2006 m. lapkričio 16 d. priimtu Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4, 5, 12 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymu.

4. Įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) buvo nustatyta:

„2. Nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusių miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos:

1) gražinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę turėtoje vietoje piliečiui ar piliečiams bendrosios nuosavybės teise, taip pat piliečiui, nuosavybės teise turinčiam pastatus, jo naudojamą teritorijų planavimo dokumentuose nustatytų ribų žemės sklypą, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei, ir žemę, kurios susigražinti turėtoje vietoje pilietis nepageidauja. Gražinamos natūra laisvos (neužstatytos) žemės plotas sumažinamas iki 1 ha ploto žemės sklypo dydžio, jeigu jame yra suprojektuoti žemės sklypai, perduodami neatlygintinai piliečiams individualiai statybai pagal šio straipsnio 2 dalies 3 punktą ir jų negalima suprojektuoti kitose miesto teritorijose dėl laisvos (neužstatytos) žemės šiame mieste trūkumo. Laisvų (neužstatytų) žemės sklypų, kuriuos numatoma gražinti natūra turėtoje vietoje, planus Vyriausybės nustatyta tvarka tvirtina savivaldybių tarybos; <...>“

Įstatymo 12 straipsnio 3 punkte (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), kurio atitiktis Konstitucijai tiek, kiek nurodyta pareiškėjos, ginčijama šioje konstitucinės justicijos byloje, buvo nustatyta:

„Žemė iš šio įstatymo 2 straipsnyje nurodytų piliečių išperkama valstybės ir už ją atlyginama pagal šio įstatymo 16 straipsnį, jeigu ji: <...>

3) iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams ar įrenginiams (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų; kitų naudojamų ar naujų infrastruktūros objektų – įvairių veiklos sričių, aptarnaujančių ūkį ir gyventojus, užtikrinančių krašto, gyventojų saugumą, gamtos ir kultūros vertybių apsaugą,

komplekso (energetika, transportas, ryšiai, statyba, švietimas, sveikatos apsauga, rekreacija bei turizmas, gamtos ir kultūros vertybių apsauga bei atliekų sutvarkymas, krašto, civilinė ir priešgaisrinė sauga) teritorijų; žemės sklypų, numatomų naudoti uostams ir jų įrenginiams, valstybiniais geležinkeliais, magistraliniams vamzdynams, aukštos įtampos elektros linijoms tiesti, svarbioms valstybinės reikšmės statyboms, bendroms gyventojų reikmėms, visuomeninei statybai bei rekreacijai; valstybinių geodezinių, gravimetrinių ir astronominių tinklų punktams įtvirtinti; gamtos, archeologijos ir istorijos kompleksų bei objektų apsaugos reikalams; savivaldybių funkcijoms vykdyti reikalingų komunalinio ūkio, socialinių, švietimo, kurortinio gydymo, rekreacijos, reabilitacijos, poilsio tikslams skirtų objektų, kurių svarbą vietos bendruomenei savo sprendimu pripažįsta savivaldybės taryba, eksploatacijai ir bendram (viešam) naudojimui; įgyvendinti valstybei svarbius ekonominius projektus, kurių valstybinę svarbą savo sprendimu pripažįsta Seimas arba Vyriausybė; žemės sklypų, numatomų perduoti individualiai statybai nuosavybėn neatlygintinai asmenims, pagal šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalį, jeigu jie jau suprojektuoti gražintinoje piliečiui žemėje;“.

Iš Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5, 12, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamojo rašto matyti, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkte (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), be kita ko, buvo siekiama nustatyti, kad nuosavybės teisės į miesto žemę atkuriamos gražinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę turėtoje vietoje piliečiui ar piliečiams bendrosios nuosavybės teise, taip pat piliečiui, nuosavybės teise turinčiam pastatus, jo naudojamą teritorijų planavimo dokumentuose nustatytą ribų žemės sklypą, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei. Sprendžiant iš minėto įstatymo projekto aiškinamojo rašto, Įstatymo 12 straipsnio 3 punkte (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) buvo siekiama nustatyti konkrečius visuomenės poreikius, kai valstybė išperka žemę, buvusią iki minėtos datos miestams nustatytą tvarka priskirtose teritorijose; šiems poreikiams, be kita ko, buvo priskirta žemė, pagal įstatymus užimta pastatams, statiniams ar įrenginiams (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų.

Iš Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5, 12, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamojo rašto taip pat matyti, kad jis buvo parengtas siekiant įgyvendinti Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimą, kuriame *inter alia* pripažinta, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) tiek, kiek joje numatyta, kad laisva (neužstatyta) žemė negražinama natūra, jei pilietis neturi gyvenamojo namo ar kito pastato prie nuosavybės teise turėtos žemės, nors šiai laisvai (neužstatytai) žemei nėra konkrečius visuomenės poreikio, taip pat Įstatymo 12 straipsnio 3 punktas (1997 m. liepos 1 d. redakcija) tiek, kiek jame numatyta, kad yra išperkama žemės dalis, liekanti perdavus piliečiui neatlygintinai nuosavybėn prie gyvenamojo namo ar kito pastato esanti

naudojamą žemės sklypą, kuris yra nuosavybės teise turėtoje žemėje, nors minėtai laisvai (neužstatytai) žemei nėra konkrečiau visuomenės poreikio, prieštarauja Konstitucijos 23 straipsnio 3 daliai. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime buvo konstatuota, kad „Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis ir 12 straipsnio 3 punktas suformuluoti taip, kad kai pilietis prie nuosavybės teise turėto žemės sklypo neturi gyvenamojo namo ar kitų pastatų, ši laisva (neužstatyta) žemė jam ne gražinama, bet išperkama. Kai pilietis prie nuosavybės teise turėto žemės sklypo turi gyvenamąjį namą ar kitus pastatus, jam gražinamas Įstatyme nustatyto dydžio sklypas, o sklypo dalis, viršijanti Įstatyme nustatytą dydį, taip pat išperkama. Abiem atvejais laisva (neužstatyta) žemė yra išperkama nepriklausomai nuo to, ar tai žemei yra visuomenės poreikis, ar tokio poreikio nėra. Toks teisinis reguliavimas negali būti laikomas konstituciškai pagrįstu, nes ne žemės priskyrimas miesto teritorijai, ne atitinkamo statinio buvimas ar nebuvimas turi lemti žemės gražinimą ar negražinimą natūra – jį turi lemti realus ir pagrįstas visuomenės poreikis būtent tai konkrečiai žemei.“

Šiame kontekste pažymėtina, kad minėti Konstitucinio Teismo teiginiai nurodytame nutarime buvo suformuluoti sprendžiant dėl Įstatymo nuostatų, pagal kurias buvo reguliuojamas asmens nuosavybės teisių atkūrimas į mieste esančią laisvą (neužstatytą) žemę, atitiktis Konstitucijai. Taigi 2001 m. balandžio 2 d. nutarime Konstitucinis Teismas nenagrinėjo nuosavybės teisių atkūrimo į mieste esančią užstatytą žemę, t. y. užimtą žemę pastatams, statiniams eksploatuoti reikalingų žemės sklypų, klausimo.

Paminėtina, jog Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarime pripažinta ir tai, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis (1999 m. gegužės 13 d. redakcija), 12 straipsnio 3 punktas (1997 m. liepos 1 d. redakcija) neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Įstatymo 5 straipsnio 2, 3, 4, 5 dalyse ir 12 straipsnio 3 punkte nustatytos nuosavybės teisių į žemę atkūrimo sąlygos skiriasi pagal nuosavybės teisių objektų, o ne nuosavybės teisių subjektų, požymius, dėl to šiuo reguliavimu nėra pažeidžiamas konstitucinis asmenų lygybės principas.

5. Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkte (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), kurio atitiktis Konstitucijai tiek, kiek nurodyta pareiškėjos, ginčijama šioje konstitucinės justicijos byloje, nustatyta:

„1) gražinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę turėtoje vietoje piliečiui ar piliečiams bendrosios nuosavybės teise, taip pat piliečiui, nuosavybės teise turinčiam pastatus, jo naudojamą teritorijų planavimo dokumentuose nustatytų ribų žemės sklypą, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei, ir žemę, kurios susigražinti turėtoje vietoje pilietis nepageidauja. Gražinamos natūra laisvos (neužstatytos) žemės plotas sumažinamas iki 1 ha ploto žemės sklypo dydžio, jeigu jame yra suprojektuoti žemės sklypai, perduodami neatlygintinai piliečiams individualiai statybai pagal šio straipsnio 2 dalies 3 punktą ir jų negalima suprojektuoti kitose miesto teritorijose dėl laisvos (neužstatytos) žemės šiame mieste trūkumo. Laisvos

(neužstatytos) žemės plotuose gražinamų natūra turėtoje vietoje žemės sklypų formavimą ir jų planų rengimą Vyriausybės nustatyta tvarka ir sąlygomis organizuoja ir planus tvirtina savivaldybės administracijos direktorius. Piliečiams, kuriems teismo sprendimu yra atnaujinti šio įstatymo 10 straipsnio 1 ir 4 dalyse nurodyti praleisti terminai, nuosavybės teisės atkuriamos gražinant žemę natūra teritorijose, kur buvo likusi rėžių sistema, jeigu šie piliečiai prašymus atkurti nuosavybės teises ir nuosavybės teises bei giminystės ryšį su savininku patvirtinančius dokumentus pateikė iki savivaldybės administracijos direktoriaus sprendimo dėl gražintinų natūra žemės sklypų planų patvirtinimo priėmimo;“.

6. Minėta, kad šioje konstitucinės justicijos byloje pareiškėja prašo ištirti, ar Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punktas (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) tiek, kiek juose, pasak pareiškėjos, nustatyta, kad, nesant konkretaus visuomenės poreikio, miesto vietovėse esanti fizinių ir juridinių asmenų naudojama ar nuomojama žemė, reikalinga nuosavybės teise jų valdomų pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų), taip pat poilsiaviečių pastatų ir statinių (statomų ar pastatytų) eksploatacijai, yra išperkama valstybės, o ne gražinama natūra, neprieštarauja Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Pažymėtina, kad nors pareiškėja prašo ištirti tiek, kiek jos nurodyta, Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) atitiktį Konstitucijai, iki 2006 m. lapkričio 16 d. Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 4, 5, 12 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, kuriuo buvo pakeistas ir papildytas Įstatymo 12 straipsnis (1997 m. liepos 1 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir (arba) papildymais), *inter alia* jį papildant 2 dalimi, priėmimo šiame straipsnyje buvo ne dalys, o tik punktai. Vadinas, pareiškėja prašo ištirti ne 2002 m. balandžio 2 d., o 2006 m. lapkričio 16 d. redakcijos Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto atitiktį Konstitucijai. Kartu paminėtina, kad šiuo 2006 m. lapkričio 16 d. įstatymu Įstatymo 12 straipsnio 3 punktas (2002 m. balandžio 2 d. redakcija) nebuvo keičiamas. Taigi jame ir Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkte (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) įtvirtintas teisinis reguliavimas yra tapatus.

Iš pareiškėjos nurodytos ginčijamo teisinio reguliavimo apimties ir prašymo argumentų matyti, kad ji ginčija Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatos „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusių miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> gražinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatos „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems

arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ atitiktį minėtoms Konstitucijos nuostatomis.

7. Taigi šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas tirs, ar Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusių miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> gražinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ neprieštarauja Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

8. Pažymėtina, kad Seimo 2013 m. birželio 27 d. priimtu Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymu (su išimtimi įsigaliojusiu 2014 m. sausio 1 d.) buvo pakeista Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis (2002 m. balandžio 2 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais), tačiau Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkte (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nustatytas teisinis reguliavimas tiek, kiek jį ginčija pareiškėja, nepakito, o Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punktas (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nebuvo keičiamas arba papildomas.

9. Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų“ aiškintina atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo nuostatas.

9.1. Su minėta Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata susijusios šios Teritorijų planavimo įstatymo (1995 m. gruodžio 12 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais, galiojusi iki 2014 m. sausio 1 d.) nuostatos:

– „Detalusis planas – teritorijų planavimo dokumentas, kuriame yra nustatytos žemės sklypų ribos, teritorijos tvarkymo ir naudojimo režimas (statybos ir kitos veiklos privalomosios sąlygos)“ (2 straipsnio 3 dalis (2006 m. birželio 8 d. redakcija));

– „Detalusis teritorijų planavimas – savivaldybės teritorijos dalių planavimas žemės sklypo riboms nustatyti, naudojimo ir veiklos jame plėtojimo sąlygoms nustatyti, pakeisti arba panaikinti“ (2 straipsnio 4 dalis (2006 m. birželio 8 d. redakcija));

– „Detaliojo teritorijų planavimo uždaviniai yra šie: 1) detalizuojant bendrojo ir specialiojo teritorijų planavimo dokumentuose nustatytus teritorijų tvarkymo ir naudojimo reikalavimus, nustatyti planuojamos teritorijos naudojimo ir užstatymo kokybinius ir kiekybinius parametrus;

2) suformuoti žemės sklypus statinių statybai, sudarant sąlygas investicijoms ir ūkinei veiklai plėtoti; 3) nustatyti ar pakeisti teritorijos tvarkymo ir naudojimo režimą statinių statybos projektams rengti ir žemės sklypui naudoti; 4) suformuoti žemės juostas komunikaciniams koridoriams ir susisiekimo komunikacijoms įrengti, inžinerinės ir miesto infrastruktūros plėtrai; 5) nustatyti ar pakeisti užstatymo, erdvių, socialinės infrastruktūros išdėstymo principus ir teritorijų naudojimo tipus“ (19 straipsnio (2009 m. gruodžio 22 d. redakcija) 3 dalis);

– „Detaliojo teritorijų planavimo dokumentai yra šie: 1) miestų teritorijų dalių, žemės sklypų grupių, žemės sklypų detalieji planai“ (21 straipsnio (2009 m. gruodžio 22 d. redakcija) 1 dalies 1 punktas);

– „Miestų teritorijose Vyriausybės nustatyta tvarka parengti ir savivaldybės administracijos direktoriaus patvirtinti žemės sklypų planai prilyginami detaliojo teritorijų planavimo dokumentams: 1) esamiems statiniams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį suformuotų žemės sklypų planai“ (21 straipsnio (2009 m. gruodžio 22 d. redakcija) 3 dalies 1 punktas).

Apibendrinant šį Teritorijų planavimo įstatyme (1995 m. gruodžio 12 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais, galiojusi iki 2014 m. sausio 1 d.) nustatytą teisinį reguliavimą konstatuotina, kad detaliam teritorijų planavimui nustatytiems uždaviniams, be kita ko, suformuoti žemės sklypus statinių statybai, nustatyti ar pakeisti teritorijos tvarkymo ir naudojimo režimą statinių statybos projektams rengti ir žemės sklypui naudoti, įgyvendinti turėjo būti rengiami miestų teritorijų dalių, žemės sklypų grupių, žemės sklypų detalieji planai, kuriuose turėjo būti nustatytos žemės sklypų ribos, teritorijos tvarkymo ir naudojimo režimas. Miestų teritorijose esantiems statiniams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį suformuotų žemės sklypų planai prilyginami detaliojo teritorijų planavimo dokumentams.

9.2. Seimas 2013 m. birželio 27 d. priėmė Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymą (su tam tikra išimtimi įsigaliojusį 2014 m. sausio 1 d.), kurio 1 straipsniu buvo pakeistas ir nauja redakcija išdėstytas Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (1995 m. gruodžio 12 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

Su minėta Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata susijusios šios Teritorijų planavimo įstatymo (2013 m. birželio 27 d. redakcija) nuostatos:

– „Detalusis planas – urbanizuotos arba urbanizuojamos teritorijos vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentas, kuriame nustatomas teritorijos naudojimo reglamentas“ (2 straipsnio 2 dalis);

– „Teritorijos naudojimo reglamentas – vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendiniuose nustatyta teritorijos naudojimo ir apsaugos nuostatų, veiklos teritorijoje plėtojimo reikalavimų ir apribojimų visuma“ (2 straipsnio 22 dalis);

– „Urbanizuojamos teritorijos – savivaldybės ir vietovės lygmens bendruosiuose planuose numatomos kompaktiškai pastatais užstatyti teritorijos su inžinerinių komunikacijų koridoriais ir neužstatomais bendrai naudoti pritaikytais želdynais, viešosiomis erdvėmis ir valstybiniais miškais miestuose“ (2 straipsnio 36 dalis);

– „Urbanizuotos teritorijos – pastatais užstatytos miestų, miestelių, kompaktiškai užstatytų kaimų teritorijos su inžinerinių komunikacijų koridoriais ir neužstatytais bendrai naudoti pritaikytais želdynais, viešosiomis erdvėmis ir valstybiniais miškais miestuose“ (2 straipsnio 37 dalis);

– „Detaliųjų planų uždaviniai yra: 1) detalizuoti savivaldybės lygmens bendrajame plane ar vietovės lygmens bendrajame plane, jeigu jis parengtas, nustatytus teritorijų naudojimo privalomuosius reikalavimus; 2) nustatyti užstatytų ir numatomų užstatyti teritorijų naudojimo reglamentus; 3) suplanuoti optimalų planuojamos teritorijos inžinerinių komunikacinių koridorių tinklą; 4) numatyti teritorijas socialinei infrastruktūrai; 5) nurodyti specialiąsias žemės naudojimo sąlygas; 6) numatyti priemones gamtos ir nekilnojamajam kultūros paveldui išsaugoti ir naudoti; 7) numatyti teritorijas želdynų plėtrai, priemones jiems atkurti, esamų apsaugai ir naudojimui; 8) suformuoti optimalią urbanistinę struktūrą“ (17 straipsnio 6 dalis);

– „Detaliuosiuose planuose pagal Kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų rengimo taisyklės detalizuojant savivaldybės lygmens bendrąjį planą ir (ar) vietovės lygmens bendrąjį planą, jeigu jis parengtas, nustatomas fiziniams ir juridiniams asmenims ar kitoms organizacijoms privalomas teritorijos naudojimo reglamentas: 1) teritorijos naudojimo tipas, atitinkantis vietovės lygmens bendrąjį planą, jeigu jis parengtas, arba konkreti pagrindinė žemės naudojimo paskirtis, konkretūs žemės naudojimo būdai; 2) leistinas pastatų aukštis; 3) leistinas žemės sklypų užstatymo tankis; 4) leistinas žemės sklypų užstatymo intensyvumas ar užstatymo tūrio tankis (pramonės ir sandėliavimo objektų ir (ar) inžinerinės infrastruktūros teritorijose); 5) galimi užstatymo tipai, atitinkantys vietovės lygmens bendrąjį planą, jeigu jis parengtas, statinių statybos zona, riba ir linija; 6) inžinerinei ir socialinei infrastruktūrai reikalingų teritorijų ir (ar) inžinerinių komunikacijų koridorių ribos; 7) galimos žemės sklypų ribos ir (ar) žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo principai (mažiausi ir (ar) didžiausi galimi žemės sklypų dydžiai); 8) atskirųjų želdynų plotai, priklausomųjų želdynų ir želdinių teritorijų dalys procentais“ (18 straipsnio 1 dalis);

– „Detaliojo plano sprendiniams įgyvendinti: 1) jeigu detalajame plane numatyti tik žemės sklypų formavimo ir (ar) pertvarkymo principai, rengiami žemės valdos projektai, kuriuose pagal detaliojo plano nustatytus teritorijos naudojimo reglamentus suformuojami nauji žemės sklypai arba pertvarkomos esamų žemės sklypų ribos, vadovaujantis detalajame plane numatytais principais, ir nustatoma ar keičiama pagrindinė žemės naudojimo paskirtis, naudojimo būdas. <...>“ (19 straipsnio 2 dalis);

– „Miestų ir miestelių teritorijose savivaldybės administracijos direktoriaus patvirtintais žemės valdos projektais: <...> 2) formuojami žemės sklypai esamiems statiniams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį <...>“ (20 straipsnio 6 dalis).

Apibendrinant šį Teritorijų planavimo įstatyme (2013 m. birželio 27 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą konstatuotina, kad:

– detaliesiems planams nustatytiems uždaviniams (*inter alia* nustatyti užstatytų ir numatomų užstatyti teritorijų naudojimo reglamentus, suformuoti optimalią urbanistinę struktūrą) įgyvendinti privalomuose teritorijos naudojimo reglamentuose, be kita ko, nustatomas teritorijos naudojimo tipas, atitinkantis vietovės lygmens bendrąjį planą, jeigu jis parengtas, arba konkreti pagrindinė žemės naudojimo paskirtis, konkretūs žemės naudojimo būdai, leistinas pastatų aukštis, leistinas žemės sklypų užstatymo tankis, leistinas žemės sklypų užstatymo intensyvumas ar užstatymo tūrio tankis (pramonės ir sandėliavimo objektų ir (ar) inžinerinės infrastruktūros teritorijose), galimos žemės sklypų ribos ir (ar) žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo principai (mažiausi ir (ar) didžiausi galimi žemės sklypų dydžiai);

– jeigu detalijame plane numatyti tik žemės sklypų formavimo ir (ar) pertvarkymo principai, rengiami žemės valdos projektai, kuriuose pagal detaliojo plano nustatytus teritorijos naudojimo reglamentus suformuojami nauji žemės sklypai arba pertvarkomos esamų žemės sklypų ribos;

– miestų teritorijose patvirtintais žemės valdos projektais įgyvendinami kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų sprendiniai, formuojami žemės sklypai esamiems statiniams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal minėto Teritorijų planavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalį iki šio įstatymo įsigaliojimo pradėti rengti teritorijų planavimo dokumentai, dėl kurių rengimo kreiptasi planavimo sąlygų, gali būti baigiami rengti, derinami, tikrinami ir tvirtinami pagal iki šio įstatymo įsigaliojimo galiojusį teritorijų planavimo teisinį reguliavimą, o pagal 2 dalį iki šio įstatymo įsigaliojimo parengti ir patvirtinti žemės sklypų planai, prilyginami detaliojo teritorijų planavimo dokumentams, prilyginti žemės valdos projektams (4 punktas).

9.3. Palyginus Teritorijų planavimo įstatyme (1995 m. gruodžio 12 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais, galiojusiais iki 2014 m. sausio 1 d.) ir Teritorijų planavimo įstatyme (2013 m. birželio 27 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą, konstatuotina, kad, be kita ko, iš dalies keitėsi detaliojo planavimo paskirtis ir uždaviniai; detalijame plane įtvirtintiems sprendiniams įgyvendinti įstatymo nustatytais atvejais yra rengiami žemės valdos projektai; žemės sklypai esamiems statiniams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį įgyvendinami žemės valdos projektais, o ne esamiems statiniams eksploatuoti pagal

Nekilnojamojo turto kadastre įrašytą jų tiesioginę paskirtį suformuotų žemės sklypų planais, prilyginamais teritorijų planavimo dokumentams, tačiau, kaip minėta, žemės sklypo planą, prilygintą detaliajam planui, prilyginus žemės valdos projektui, nagrinėjamoje konstitucinės justicijos byloje aktualus teritorijų planavimo teisinis reguliavimas iš esmės nepakito. Teritorijų planavimo įstatyme nebuvo ir nėra nustatyta *kitų* specialių reikalavimų dėl teritorijų planavimo formuojant žemės sklypus esamiems statiniams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastre įrašytą jų tiesioginę paskirtį.

10. Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų“ aiškintina atsižvelgiant ir į Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatas.

10.1. Su minėta Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata susijusios šios Žemės įstatymo (1994 m. balandžio 26 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) nuostatos:

– „Žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektai rengiami šiais atvejais: <...> 3) kai formuojami žemės sklypai esamiems statiniams ir įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastre įrašytą jų tiesioginę paskirtį“ (40 straipsnio (2013 m. birželio 27 d. redakcija) 1 dalies 3 punktas);

– „Formuojant arba pertvarkant žemės sklypus, laikomasi šių reikalavimų: 1) prie statinio ar įrenginio gali būti formuojamas tik vienas žemės sklypas, reikalingas statiniui ar įrenginiui eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto registre įrašytą jo tiesioginę paskirtį. Žemės sklypai, suformuoti statiniams arba įrenginiams eksploatuoti, natūra nedalijami, išskyrus atvejus, kai žemės sklypas padalijamas arba atidalijama dalis iš bendrosios nuosavybės kartu su statinio ar įrenginio padalijimu ar dalies iš bendrosios nuosavybės atidalijimu, suformuojamas atskiras statinys ar įrenginys ir šiam statiniui ar įrenginiui eksploatuoti reikalingas žemės sklypas gali funkcionuoti kaip atskiras daiktas“ (40 straipsnio (2013 m. birželio 27 d. redakcija) 6 dalies 1 punktas);

– „Valstybinė žemė išnuomojama be aukciono, jeigu: 1) ji užstatyta fiziniams ir juridiniams asmenims nuosavybės teise priklausančiais ar jų nuomojamais statiniais ar įrenginiais (išskyrus laikinuosius statinius, inžinerinius tinklus bei neturinčius aiškios funkcinės priklausomybės ar apibrėžto naudojimo arba ūkinės veiklos pobūdžio statinius, kurie tarnauja pagrindiniam statiniui ar įrenginiui arba jo priklausiniui). <...> Žemės sklypai išnuomojami teritorijų planavimo dokumentuose ar žemės valdos projektuose nustatyto dydžio, kuris būtinas statiniams ar įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastre įrašytą jų tiesioginę paskirtį“ (9 straipsnio 6 dalies 1 punktas (2013 m. birželio 27 d. redakcija));

– „Valstybinės žemės sklypai parduodami be aukciono: 1) jeigu jie užstatyti fiziniams ir

juridiniams asmenims nuosavybės teise priklausančiais statiniais ar įrenginiais, išskyrus žemės sklypus, kuriuose yra pastatyti laikini statiniai, nutiesti tik inžineriniai tinklai ar (ir) pastatyti tik neturintys aiškios funkcinės priklausomybės ar apibrėžto naudojimo arba ūkinės veiklos pobūdžio statiniai, kurie tarnauja pagrindiniam statiniui ar įrenginiui arba jo priklausiniui. Valstybinės žemės sklypai parduodami tokio dydžio, kuris būtinas statiniams ar įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį“ (10 straipsnio (2010 m. birželio 18 d. redakcija) 5 dalies 1 punktas).

10.2. Apibendrinant nurodytą Žemės įstatyme nustatytą reguliavimą konstatuotina, kad pagal jį:

- žemės sklypų formavimo ir pertvarkymo projektai rengiami, kai formuojami žemės sklypai esamiems statiniams ir įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį;

- prie statinio ar įrenginio gali būti formuojamas tik vienas žemės sklypas, reikalingas statiniui ar įrenginiui eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto registre įrašytą jo tiesioginę paskirtį;

- žemės sklypai, suformuoti statiniams arba įrenginiams eksploatuoti, išskyrus įstatyme nustatytas išimtis, natūra nedalijami;

- valstybinės žemės sklypai išnuomojami be aukciono teritorijų planavimo dokumentuose ar žemės valdos projektuose nustatyto dydžio, kuris būtinas statiniams ar įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį;

- valstybinės žemės sklypai parduodami be aukciono tokio dydžio, kuris būtinas statiniams ar įrenginiams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį.

Taigi pagal minėtas Žemės įstatymo nuostatas esamam statiniui eksploatuoti formuojamas vienas, paprastai natūra, nedalijamas žemės sklypas, kurio dydis priklauso nuo statinio Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytos jo tiesioginės paskirties; jis yra toks, koks yra būtinas statinio eksploatacijai pagal paskirtį užtikrinti. Tai reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju dėl to, kokio dydžio žemės sklypas yra būtinas pastatams, statiniams eksploatuoti, yra sprendžiama individualiai.

10.3. Šių Žemės įstatymo nuostatų ir Įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 3 punkto (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatos „užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų“ kontekste paminėtina, kad pagal Lietuvos Respublikos statybos įstatymą „statinys“ – pastatas arba inžinerinis statinys, turintis laikančiąsias konstrukcijas, kurios visos (ar jų dalis) sumontuotos statybos vietoje atliekant statybos darbus, ir kuris yra nekilnojamas daiktas (2 straipsnio 2 dalis (2010 m. liepos 2 d. redakcija)), o „pastatas“ – apdengtas stogu statinys, kurio didžiausią dalį sudaro patalpos (2 straipsnio 7 dalis (2010 m. liepos 2 d. redakcija)). Pagal Statybos įstatymo 2 straipsnio 77 dalį (2003 m. spalio 16 d. redakcija) statinio paskirtis – statinio viešajame registre nurodytas statinio naudojimo tikslas (žmonėms

gyventi, ūkinei komercinei ar kitai veiklai), kai statinys atitinka saugos ir jame planuojamos (atliekamos) veiklos (technologijos proceso) privalomus reikalavimus, nustatytus normatyviniuose statinio saugos ir paskirties dokumentuose.

Taigi pagal nustatytą teisinį reguliavimą sąvoka „statinys“ yra platesnė nei sąvoka „pastatas“. Todėl statinio paskirtis – statinio viešajame registre nurodytas statinio naudojimo tikslas (žmonėms gyventi, ūkinei komercinei ar kitai veiklai) tinka ir pastato paskirčiai apibrėžti.

11. Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatą „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusių miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> grąžinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatą „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ aiškinant kartu su minėtu Teritorijų planavimo įstatyme, Žemės įstatyme, Statybos įstatyme nustatytu teisiniu reguliavimu konstatuotina, kad pagal jį valstybė, atkurdama nuosavybės teises į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusių miestams nustatytą tvarka priskirtose teritorijose, išperka, o ne grąžina natūra tik tokius detaliesiais planais (jiems prilyginamais kitais dokumentais) suformuotus žemės sklypus, kurie yra būtini statiniams, pastatams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį.

12. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste paminėtina, kad detalesni reikalavimai valstybinės žemės sklypų, skirtų statiniams ir įrenginiams eksploatuoti, formavimui siekiant juos parduoti ar išnuomoti nustatyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 9 d. nutarimu Nr. 260 „Dėl naudojamų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos“ (toliau – Vyriausybės 1999 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. 260) (2011 m. balandžio 27 d. redakcija) patvirtintose Naudojamų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos taisyklėse (toliau – Taisyklės).

Kartu pažymėtina, kad minėtose Žemės įstatymo nuostatose ir Taisyklėse įtvirtinto teisinio reguliavimo, kuriuo reglamentuojami reikalavimai žemės sklypo, reikalingo statiniams eksploatuoti, formavimui siekiant jį parduoti ar išnuomoti, pareiškėja neginčija, šių nuostatų atitiktis Konstitucijai nėra tyrimo dalykas šioje konstitucinės justicijos byloje.

13. Kaip minėta, šioje konstitucinės justicijos byloje tirama Įstatymo nuostatų, kuriomis reguliuojamas nuosavybės teisių atkūrimas valstybei išperkant mieste turėtą ir pastatams, statiniams eksploatuoti reikalingų žemės sklypų užimtą žemę, o ne grąžinant ją natūra, atitiktis Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

13.1. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pirmiausia pažymėtinos šios

oficialiosios konstitucinės restitucijos – nuosavybės teisių atkūrimo – doktrinos nuostatos:

– Lietuvos valstybė, siekdama bent iš dalies atkurti teisingumą – atkurti pažeistas nuosavybės teises, pasirinko ne *restitutio in integrum*, bet ribotą restituciją; įstatymais reguliuojant paneigtų nuosavybės teisių atkūrimą buvo būtina atsižvelgti į tai, kad okupacijos metais susiformavo kiti turtiniai, socialiniai ir ekonominiai žmonių santykiai, atsirado kitos objektyvios aplinkybės, dėl kurių buvo neįmanoma visiškai atkurti nuosavybės teisių (grįžti į pirminę padėtį); įstatymų leidėjas, reguliuodamas paneigtų nuosavybės teisių atkūrimą, turi diskreciją nustatyti nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d., 2012 m. birželio 19 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai);

– reguliuodamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti tiek į konstitucinius nuosavybės apsaugos principus, tiek į tai, kad atkuriant nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą būtina apsaugoti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, *inter alia* atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekį, užtikrinti, kad atkuriant vienu asmenų, savininkų, nuosavybės teises nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, visos visuomenės interesai (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. gegužės 30 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai); atkuriant nuosavybės teises į žemę turi būti derinami žemės savininkų ir jos dabartinių naudotojų interesai (Konstitucinio Teismo 1998 m. spalio 27 d., 2013 m. spalio 9 d. nutarimai), nuosavybės teisių atkūrimo procese turi būti derinami buvusių savininkų ir visuomenės interesai (Konstitucinio Teismo 1994 m. gegužės 27 d., 1995 m. kovo 8 d., 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. gegužės 30 d. nutarimai);

– įstatymu nustatydamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo būdus, sąlygas ir tvarką, įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* Konstitucijos 23 straipsnio, įtvirtinančio nuosavybės teisių apsaugą, 29 straipsnio, garantuojančio asmenų lygiateisiškumą, konstitucinio teisinės valstybės principo, apimančio teisinį aiškumą, teisinį tikrumą, teisinį saugumą, teisėtų lūkesčių apsaugą ir kitus reikalavimus; įstatymų leidėjas taip pat yra saistomas kitų Konstitucijos normų ir principų (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. gegužės 30 d. nutarimai);

– Konstitucija nedraudžia nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo santykių įstatymu reguliuoti diferencijuotai tuo aspektu, kad nuosavybės teisių atkūrimo sąlygos ir tvarka gali skirtis *inter alia* pagal tai, į kokios rūšies nuosavybę (žemę, mišką ir t. t.) yra atkuriamos nuosavybės teisės, taip pat pagal tai, kokioje teritorijoje yra nuosavybė, į kurią atkuriamos nuosavybės teisės, tačiau turi būti paisoma konstitucinio teisinės valstybės principo, apimančio *inter alia* teisėtų lūkesčių apsaugą, teisinį tikrumą, teisinį saugumą (Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d., 2007 m. rugsėjo 6 d. nutarimai).

13.2. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste taip pat pažymėtinos šios

oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos, Konstitucinio Teismo suformuluotos aiškinant Konstitucijos 23 straipsnį:

– nuosavybės teisė Konstitucijos 23 straipsnio požiūriu nėra tapati Lietuvos Respublikos piliečio teisei įstatymo nustatyta tvarka atkurti nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą (Konstitucinio Teismo 2010 m. gruodžio 22 d., 2013 m. rugsėjo 11 d., 2013 m. spalio 9 d., 2014 m. spalio 8 d. nutarimai); kol atitinkamos valstybės institucijos nėra priėmusios sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo, asmenys, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės, realiai neturi subjektinių nuosavybės teisių į turėtąjį turtą (Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 18 d., 2003 m. kovo 4 d., 2008 m. gegužės 20 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2012 m. birželio 19 d., 2014 m. spalio 8 d. nutarimai); tik valstybės įgaliotai institucijai priėmus sprendimą atkurti asmeniui nuosavybės teises, tas asmuo įgyja nuosavybės teises, kurios saugomos ir ginamos pagal Konstitucijos 23 straipsnį (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2010 m. gruodžio 22 d., 2012 m. birželio 19 d., 2013 m. spalio 10 d., 2014 m. spalio 8 d. nutarimai);

– nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą reguliuojančiuose įstatymuose gali būti nustatyta, kad nuosavybės objektai asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, natūra nėra gražinami, o yra valstybės išperkami; įstatymų nuostata, kad jei negalima gražinti turto natūra, turi būti skiriama kompensacija, neprieštarauja nuosavybės neliečiamumo ir nuosavybės teisių gynimo principams, nes teisinga kompensacija taip pat užtikrina nuosavybės teisių atkūrimą; teisinis reguliavimas, kuriuo nustatomos nuosavybės teisių atkūrimo natūra alternatyvos, neprieštarauja restitucijos tikslams ir konstituciniam nuosavybės teisių apsaugos principui (Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 20 d., 2010 m. kovo 9 d., 2012 m. spalio 11 d. nutarimai);

– žemė, kuri dėl būtinumo visuomenės poreikiams nėra savininkams gražinama natūra, yra valstybės išperkama, o savininkams už ją atlyginama įstatyme nustatytais būdais ir tvarka; įstatymu nustatant atlyginimo savininkams už valstybės išperkama žemę būdus ir tvarką turi būti paisoma pusiausvyros tarp asmens ir visuomenės teisėtų interesų (Konstitucinio Teismo 2002 m. gegužės 10 d., 2013 m. rugsėjo 11 d. nutarimai); sprendžiant, ar ginčijamas teisinis reguliavimas neprieštarauja Konstitucijai, lemiamą reikšmę turi ne tai, kokie atlyginimo būdai yra nustatyti, bet tai, kad šiais būdais būtų užtikrintas realus ir teisingas atlyginimas už išperkama žemę (Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d., 2013 m. rugsėjo 11 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad visuomenės poreikiai, dėl kurių išlikęs nekilnojamasis turtas buvusiems savininkams nėra gražinamas natūra, gali būti labai įvairūs. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad visuomenės poreikių, dėl kurių vykdam restituciją tam tikras turtas nėra gražinamas natūra, bet yra valstybės išperkamas, samprata yra daug platesnė negu Konstitucijos 23 straipsnio 3 dalyje vartojamos sąvokos „visuomenės poreikiai“ turinys (Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d., 2011 m. rugsėjo 2 d. nutarimai).

13.3. Konstitucijos 29 straipsnyje yra nustatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs (1 dalis), žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu (2 dalis). Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta formali visų asmenų lygybė, šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmenų nediskriminavimo ir privilegijų neteikimo principas.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 29 straipsnio nuostatas, ne kartą yra konstatavęs, jog pagal šiame straipsnyje įtvirtintą konstitucinį asmenų lygybės įstatymui principą reikalaujama, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai; šis principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, bet nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingoje padėtyje, atžvilgiu. Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 30 d. nutarimai).

13.4. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota, kad neatsiejami teisinės valstybės principo elementai yra teisėtų lūkesčių apsauga, teisinis tikrumas ir teisinis saugumas; šie konstituciniai principai suponuoja valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti asmenų teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius, vykdyti prisiimtus įsipareigojimus asmeniui; neužtikrinus asmens teisėtų lūkesčių apsaugos, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, nebūtų užtikrintas asmens pasitikėjimas valstybe ir teise (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. spalio 10 d., 2014 m. gegužės 8 d. nutarimai).

Tai, kad valstybė nutarė, jog paneigtos nuosavybės teisės turi būti atkurtos, taip pat tai, kad buvo priimtas restitucijos santykius reguliuojantis įstatymas ir pradėtas įgyvendinti nuosavybės teisių atkūrimas, asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, sukūrė teisėtą lūkestį įstatymo nustatytais būdais, sąlygomis, tvarka ir terminais įgyvendinti šią savo teisę; minėtą teisėtą lūkestį saugo ir gina Konstitucija; kartu valstybei atsirado pareiga nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą įstatymais reguliuoti taip, kad minėtas teisėtas lūkestis būtų realiai įgyvendintas (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2008 m. gegužės 20 d. nutarimai, 2008 m. liepos 4 d. sprendimas, 2012 m. birželio 19 d. nutarimas). Savininko teisėtas lūkestis atkurti nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą nereiškia, kad visais atvejais nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą turi būti atkurtos tokį turtą gražinant natūra, galimos ir tokios teisinės situacijos, kai buvusiems savininkams nėra gražinamas natūra toks išlikęs nekilnojamasis

turtas, kuris yra būtinas visuomenės poreikiams (Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 20 d., 2011 m. rugsėjo 2 d., 2012 m. spalio 11 d. nutarimai); pagrįstas ir teisėtas nuosavybės objektų išpirkimas atkuriant nuosavybės teises atitinka ir konstitucinį teisėtą lūkesčių apsaugos reikalavimą (Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 20 d., 2012 m. spalio 11 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad konstitucinio teisinės valstybės principo turinys atskleidžiamas atsižvelgiant į įvairių kitų konstitucinių principų, tarp jų teisingumo (apimančio *inter alia* prigimtinį teisingumą) principo, turinį. Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo nepaisymas reikštų ir konstitucinio teisinės valstybės principo nepaisymą (Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 3 d., 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimai). Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus (Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas).

14. Paminėtina, kad ir Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą yra konstatavęs, jog Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnis, kuriame įtvirtinta teisė į nuosavybės apsaugą, pats savaime negarantuoja teisės atkurti nuosavybę; jis taip pat negali būti aiškinamas kaip sukuriantis bendrą pareigą susitariančiosioms valstybėms atkurti nuosavybę, kuri buvo nusavinta iki šios konvencijos ratifikavimo, arba kaip nors ribojantis jų laisvę nustatyti nuosavybės teisių atkūrimo buvusiems savininkams apimtį ir sąlygas (be daugelio kitų, 2009 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Aleksa prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 27576/05). Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat ne kartą yra pažymėjęs, kad, susitariančiosioms valstybėms pasinaudojus savo plačia diskrecija nesuteikti teisės atkurti nuosavybės teises tam tikrų kategorijų buvusiems savininkams, šių asmenų reikalavimai atkurti nuosavybę negali būti grindžiami „teisėtais lūkesčiais“, kurių apsauga numatyta Pirmojo protokolo 1 straipsnyje (be kitų šio teismo aktų, Didžiosios kolegijos 2002 m. liepos 10 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Gratzinger ir Gratzingerova prieš Čekiją*, peticijos Nr. 39794/98, 2009 m. birželio 30 d. nutarimas dėl priimtumo byloje *Shub prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 17064/06).

Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje taip pat yra pabrėžęs, kad visuomenės (viešųjų) interesų sąvoka yra plati; valstybės, kurios pačios savo valia įsipareigojo atkurti nuosavybės teises, turi plačią diskreciją reguliuoti nuosavybės teisių atkūrimą ir atkūrimo sąlygas; be nuosavybės grąžinimo natūra, galimos ir kitos turėto turto kompensavimo formos, įskaitant piniginę kompensaciją, kuri iš esmės turi atitikti nusavinto daikto rinkos vertę, o tam tikrais atvejais ir teisė gauti ne visą kompensaciją bus laikoma teisinga kompensacija Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos požiūriu, jei tai bus daroma dėl visuomenės (viešųjų) interesų apsaugos siekiant didesnio socialinio teisingumo (Didžiosios kolegijos 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Papachelas prieš Graikiją*, peticijos Nr. 31423/96; 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje *Pincová ir Pinc prieš Čekiją*, peticijos Nr. 36548/97; Didžiosios kolegijos

2004 m. birželio 22 d. sprendimas byloje *Broniowski prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 31443/96).

15. Kaip minėta, šioje konstitucinės justicijos byloje tirama Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatos „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusią miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> grąžinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatos „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ atitiktis Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

16. Pareiškėja, kaip minėta, abejoja, ar ginčijamu teisiniu reguliavimu teisingai, maksimaliai ir proporcingai suderinamos asmenų, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės į miesto vietovėje esančią žemę, ir asmenų, faktiškai naudojančių ar nuomojančių šią žemę, reikalingą jų nuosavybės teise valdomiems pastatams ir statiniams eksploatuoti, teisės ir interesai, ar juo nėra suteikiamas nepagrįstas prioritetas žemės naudotojams ir nuomininkams, kartu neproporcingai paneigiant asmenų, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės į žemę, interesus ir Konstitucijos ginamą jų teisėtą lūkestį nuosavybės teises į žemę miesto vietovėje atkurti natūra, nepagrįstai apribojant jų teisę į nuosavybę. Pasak pareiškėjos, vien tai, kad žemė, reikalinga pastatams ir statiniams eksploatuoti, yra miesto, o ne kaimo vietovėje, negali nulemti to, kad ji, kitaip nei tokia pati žemė kaimo vietovėje, negrąžinama natūra buvusiems savininkams, nes esą yra visuomenės poreikis valstybei ją išpirkti.

17. Sprendžiant, ar Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalis (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) tiek, kiek nurodyta pareiškėjos, neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui, pažymėtina, kad kaip minėta, pagal Konstituciją:

– reguliuodamas nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimą, įstatymų leidėjas turi atsižvelgti tiek į konstitucinius nuosavybės apsaugos principus, tiek į tai, kad atkuriant nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą būtina apsaugoti ir kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, *inter alia* atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekį, užtikrinti, kad atkuriant vienų asmenų, savininkų, nuosavybės teises nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, visos visuomenės interesai; atkuriant nuosavybės teises į žemę turi būti derinami žemės savininkų ir jos dabartinių naudotojų interesai;

– Konstitucija nedraudžia nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo santykių įstatymu reguliuoti diferencijuotai ir tuo aspektu, kad nuosavybės teisių atkūrimo sąlygos ir tvarka gali skirtis *inter alia* pagal tai, kokioje teritorijoje yra nuosavybė, į kurią atkuriamos nuosavybės teisės;

– žemė, kuri dėl būtinumo visuomenės poreikiams nėra savininkams gražinama natūra, yra valstybės išperkama, o savininkams už ją atlyginama įstatyme nustatytais būdais ir tvarka;

– įstatymų nuostata, kad jei negalima gražinti turto natūra, turi būti skiriama kompensacija, neprieštarauja nuosavybės neliečiamumo, nuosavybės teisių gynimo principams, nes teisinga kompensacija taip pat užtikrina nuosavybės teisių atkūrimą; teisinis reguliavimas, kuriuo nustatomos nuosavybės teisių atkūrimo natūra alternatyvos, neprieštarauja restitucijos tikslams ir konstituciniam nuosavybės teisių apsaugos principui.

18. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad būtinumas garantuoti nuosavybės teisių konstitucinę apsaugą, konstitucinis atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės imperatyvas suponuoja valstybės pareigą, įstatymais nustatant nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką, atsižvelgti į pakitusias socialines, ekonomines, teisines ir kitas realijas, užtikrinti, kad atkuriant vienų asmenų – buvusių savininkų nuosavybės teises nebūtų pažeistos kitų asmenų, naudojančių buvusiems savininkams priklausiusią žemę, reikalingą jiems priklausantiems statiniams eksploatuoti, teisės ir teisėti interesai. Tai, kad Konstitucija nedraudžia nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo santykių įstatymu reguliuoti diferencijuotai ir tuo aspektu, kad nuosavybės teisių atkūrimo sąlygos ir tvarka gali skirtis pagal tai, kokioje teritorijoje yra nuosavybė, į kurią atkuriamos nuosavybės teisės, reiškia, kad įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti nevienodas nuosavybės teisių į miesto ir kaimo vietovėse, taip pat skirtingose miesto teritorijose esančią žemę, *inter alia* žemę, reikalingą statiniams (pastatams) eksploatuoti, atkūrimo sąlygas ir tvarką, tačiau tai darydamas jis turi paisyti Konstitucijos, *inter alia* iš jos kylančių reikalavimų užtikrinti, kad atkuriant buvusių savininkų nuosavybės teises nebūtų pažeistos kitų asmenų teisės ir teisėti interesai, kad žemė asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, gali būti negražinama natūra ir valstybės išperkama tik jeigu tam yra visuomenės poreikis.

19. Kaip minėta, iš Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5, 12, 21 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamojo rašto matyti, kad Įstatymo 12 straipsnio 3 punkte (2002 m. balandžio 2 d. redakcija), kuris vėliau tapo 12 straipsnio 1 dalies 3 punktu (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) ir kurį atitinkama apimtimi ginčija pareiškėja, buvo siekiama nustatyti konkrečius visuomenės poreikius, kada valstybė išperka žemę, buvusią iki 1995 m. birželio 1 d. miestams nustatytą tvarka priskirtose teritorijose; šiems poreikiams pagal ginčijamą teisinį reguliavimą, be kita ko, buvo priskirta žemė, pagal įstatymus užimta pastatams, statiniams ar įrenginiams (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingu žemės sklypų.

20. Vertinant, ar atkuriant nuosavybės teises yra visuomenės poreikis valstybei išpirkti mieste esančią žemę, reikalingą kitiems asmenims nuosavybės teise priklausantiems statiniams eksploatuoti, atsižvelgtina į tai, kad mieste tokios žemės dėl apstatymo statiniais specifikos, bendrų

inžinerinių tinklų, komunikacijų, kitų veiksmų yra ypač ribotai.

Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip minėta, pagal Teritorijų planavimo įstatyme, Žemės įstatyme, Statybos įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą ir Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostatas tiek, kiek jų atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėja, valstybė, atkurdamą nuosavybės teises į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusių miestams nustatytą tvarka priskirtose teritorijose, išperka, o ne grąžina natūra tik tokius detaliesiais planais (jiems prilyginamais kitais dokumentais) suformuotus žemės sklypus, kurie yra būtini statiniams, pastatams eksploatuoti pagal Nekilnojamojo turto kadastrę įrašytą jų tiesioginę paskirtį.

21. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad mieste vyrauja gyvenamosios paskirties statiniai, visuomeninio naudojimo statiniai (visuomenės reikmėms skirti prekybos, paslaugų, gamybos, kultūros, mokslo, gydymo ir kiti statiniai), kurių eksploatacijai būtinų žemės sklypų naudojimas yra susijęs su daugelio asmenų, visos visuomenės interesais. Taigi atkuriant nuosavybės teises į tokią miesto žemę, kuri yra būtina kitiems asmenims priklausančių statinių eksploatacijai, yra susiduriama ne vien su atskirų asmenų, turinčių teisę atkurti nuosavybės teises, ir jos dabartinių naudotojų, nuomotojų, bet ir kitų asmenų, visuomenės interesais.

Tenkinant tik asmenų, turinčių teisę atkurti nuosavybės teises, interesą nuosavybės teises į minėtą žemę atkurti natūra ir nepaisant asmenų, kuriems priklausančių statinių eksploatacijai reikalinga tokia žemė, kitų asmenų, visuomenės interesų dėl tos pačios žemės, nebūtų laikomasi konstitucinio reikalavimo derinti tokius interesus, nebūtų apsaugotos kitos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės, *inter alia* atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis.

22. Pažymėtina, kad atkuriant nuosavybės teises į iki 1995 m. birželio 1 d. miestams nustatytą tvarka priskirtose teritorijose esančią ir statiniams eksploatuoti skirtą žemę, asmenys, kuriems atkuriamos nuosavybės teisės, realiai dar neturi subjektinių nuosavybės teisių į turėtąjį turtą; jie nuosavybės teises, kurios saugomos ir ginamos pagal Konstitucijos 23 straipsnį, įgyja tik tada, kai valstybės įgaliota institucija priima sprendimą atkurti asmeniui nuosavybės teises. Pagal ginčijamas Įstatymo nuostatas išpirkus minėtą žemę, asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, už ją atlyginama pagal Įstatymo 16 straipsnį, t. y. įstatymo nustatytais būdais ir tvarka. Kaip minėta, pagal Konstituciją teisinis reguliavimas, kuriuo nustatomos nuosavybės teisių atkūrimo natūra alternatyvos, neprieštarauja restitucijos tikslams ir konstituciniam nuosavybės teisių apsaugos principui.

23. Taigi konstatuotina, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalyje (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nustatytu teisiniu reguliavimu tiek, kiek jo atitiktį Konstitucijai ginčija pareiškėja, įstatymų leidėjas įgyvendino iš Konstitucijos kylančią teisę nuosavybės teisių atkūrimo sąlygas ir tvarką įstatymu diferencijuotai reguliuoti

atsižvelgdamas į tai, ar nuosavybė, į kurią atkuriamos nuosavybės teisės, yra mieste, ar kaime. Ginčijamu teisiniu reguliavimu asmens teisė nuosavybės teisės į miesto žemę, užimtą kitų asmenų pastatams, statiniams eksploatuoti reikalingų žemės sklypų, atkurti natūra yra ribojama ir tokia žemė yra išperkama derinant nurodytų asmenų ir visuomenės interesus dėl konstituciškai pagrįsto visuomenės poreikio, o asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, – už ją atlyginant įstatyme nustatytais būdais ir tvarka. Tokiu teisiniu reguliavimu nėra pažeidžiamas Konstitucijos 23 straipsnis, kuriame įtvirtinta nuosavybės teisių apsauga.

24. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, konstatuotina, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusią miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> gražinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui.

25. Sprendžiant, ar Įstatymo 5 straipsnio 2 dalis (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalis (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) tiek, kiek nurodyta pareiškėjos, neprieštarauja Konstitucijos 29 straipsniui, pažymėtina, kad, kaip minėta, pareiškėja abejoja, ar konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas nėra pažeidžiamas dėl to, kad ginčijamu teisiniu reguliavimu sudaromos prielaidos nepagrįstai skirtingai traktuoti asmenis, siekiančius atkurti nuosavybės teises į žemę kaimo vietovėje ir į tokią pačią žemę miesto vietovėje.

Iš pareiškėjos prašymo matyti, kad, ginčydama nurodyto teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijos 29 straipsniui, ji šį reguliavimą lygina su Įstatymo 4 straipsnio 11 dalies (2009 m. gruodžio 10 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 2 punkto (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) nuostatomis, kuriomis reguliuojami kaimo vietovėje kitų asmenų naudojamos ar nuomojamos žemės gražinimo natūra buvusiems savininkams ir tokios žemės išpirkimo, kai ji negražinama natūra, santykiai. Pažymėtina, kad Įstatymo 4 straipsnio 11 dalyje (2009 m. gruodžio 10 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 2 punkte (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) ir Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punkte (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punkte (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nustatytos nuosavybės teisių į žemę atkūrimo sąlygos skiriasi pagal nuosavybės teisių objektų, o ne nuosavybės teisių subjektų požymius, dėl to šiuo reguliavimu negali būti pažeidžiamas konstitucinis asmenų lygiateisiškumo principas.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, konstatuotina, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d.

buvusią miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> grąžinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ neprieštaruja Konstitucijos 29 straipsniui.

26. Sprendžiant, ar Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija), 12 straipsnio 1 dalies 3 punktas (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) tiek, kiek nurodyta pareiškėjos, neprieštaruja konstituciniam teisinės valstybės principui, pažymėtina, kad, kaip minėta, pagal Konstituciją:

– valstybė asmenims, turintiems teisę atkurti nuosavybės teises, sukūrė teisėtą lūkestį įgyvendinti šią savo teisę įstatymo nustatytais būdais, sąlygomis, tvarka ir terminais;

– savininko teisėtas lūkestis atkurti nuosavybės teises į išlikusį nekilnojamąjį turtą nereiškia, kad visais atvejais nuosavybės teisės į išlikusį nekilnojamąjį turtą turi būti atkurtos tokį turtą grąžinant natūra, galimos ir tokios teisinės situacijos, kai buvusiems savininkams nėra grąžinamas natūra toks išlikęs nekilnojamasis turtas, kuris yra būtinas visuomenės poreikiams;

– pagrįstas ir teisėtas nuosavybės objektų išpirkimas atkuriant nuosavybės teises atitinka ir konstitucinį teisėtų lūkesčių apsaugos reikalavimą.

Taigi, kitaip nei teigia pareiškėja, iš Konstitucijos nekyla teisėtas asmenų lūkestis nuosavybės teises į jų turėtą žemę atkurti tik natūra. Vadinasi, nėra pagrindo teigti, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusią miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> grąžinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ prieštaruja konstituciniam teisinės valstybės principui, kurio neatsiejamas elementas yra teisėtų lūkesčių apsauga.

27. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusią miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> grąžinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija) nuostata „žemė <...>

išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ neprieštarauja Konstitucijos 23, 29 straipsniams, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 54, 55, 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 5 straipsnio 2 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija; Žin., 2006, Nr. 125-4750) nuostata „nuosavybės teisės į žemę, iki 1995 m. birželio 1 d. buvusią miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose, atkuriamos: <...> grąžinant natūra laisvą (neužstatytą) žemę <...>, išskyrus žemę, pagal šio įstatymo 12 straipsnį priskirtą valstybės išperkamai žemei“, 12 straipsnio 1 dalies (2006 m. lapkričio 16 d. redakcija; Žin., 2006, Nr. 125-4750) nuostata „žemė <...> išperkama valstybės <...>, jeigu ji iki 1995 m. birželio 1 d. buvo miestams nustatyta tvarka priskirtose teritorijose ir pagal įstatymus nustatyta tvarka patvirtintuose detaliuosiuose planuose yra užimta: pastatams, statiniams <...> (statomiems arba pastatytiems) eksploatuoti reikalingų žemės sklypų <...>“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Elvyra Baltutytė
Vytautas Greičius
Pranas Kuconis
Gediminas Mesonis
Vytautas Milius
Egidijus Šileikis
Algirdas Taminskas
Dainius Žalimas